

הרב דוד הכהן (הנזיר)

שביבי אורות ט"ו בשבט

ראשי פרקים

- א. השקפת עולם וחיות העולם
- ב. מעשר חרובין ופירות האילן
- ג. מנהג ט"ו בשבט

א. השקפת עולם וחיות העולם

"ארבעה ראשי שנים הם: ... באחד בשבט ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי, בית הלל אומרים: בט"ו בו"¹. למה אמר כדברי ולא דברי בית שמאי? אמנם זה בקישור לכל, ברוח המשנה, שכולן באחד לחודש², וכן באחד לשבט כדברי בית שמאי לפי דבריהם מה שאין כן לבית הלל.

ובירושלמי³, "כדי שיהיו כל חודשי השנה שוין, לא יהא חודש אחד נחלק לב' שנים. התיבון, והתנינן באחד בשבט ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי, בית הלל אומרים בט"ו בו, הרי אין כל חודשי השנה שוין, וחודש אחד נחלק לב' שנים".

א"כ כדברי בית שמאי, כל החודשין שוין. ובגמרא⁴, באחד בשבט ר"ה לאילן, מ"ט? אמר רבי אלעזר אמר רבי אושעיא: הואיל ויצאו רוב גשמי שנה ועדיין רוב תקופה מבחוץ, מאי קאמר? ה"ק, אע"פ שרוב תקופה מבחוץ, הואיל ויצאו רוב גשמי שנה". ובתוד"ה "באחד בשבט"⁵, מפרש לבית הלל כמו לבית שמאי.

- * פורסם: חוברת 'מורשה' ד (תשל"ד) עמ' 87-91. ערך והתקין: הרב יוסף טולדנו.
1. משנה ראש השנה א, א.
 2. שם, באחד בניסן ר"ה למלכים ולרגלים. באחד באלול ר"ה למעשר בהמה וכו'...
 3. ירושלמי ראש השנה א, ב.
 4. ראש השנה יד ע"א.
 5. שם.

הרב דוד הכהן (הנזיר)

ובירושלמי⁶, "חד אמר: כבר יצאו רוב גשמי שנה וכבר רוב התקופה מבחוץ, וחד אמר: עד כאן הן חיינ ממי השנה שעברה, מכאן ואילך הן חיינ ממי השנה הבאה".

ונראה דלא פליגי, וח"א טעמא דבית שמאי וח"א טעמא דבית הלל, דבהא תליא פלוגתא דבית שמאי ובית הלל. לבית הלל בט"ו בשבט כבר רוב תקופת טבת מבחוץ משא"כ לבית שמאי, רק שליש התקופה, אלא שעד כאן חיינ ממי השנה שעברה, מכאן ואילך חיינ ממי השנה הבאה.

ועומק הדברים כך; יש שתי השקפות עולם, או יותר נכון יש **השקפת עולם ויש חיות עולם**. הא' הכל ניתן בראיה, כראש חודש, שמקדשין בראיה⁷. הכל בראיה, בעיון, תאוריא זו שיטת בית הלל, שרדפו שלום במעשה ובעיון, הקרוב לעין הדור.

מה שאין כן בית שמאי החזיקו **במקוריות המוחלטה** שאינה יודעת פשרות, וויתורים ואמצעים.

החיות היא עיקר בעולם⁸, (ותורה) ולכן ר"ה עד כאן חיינ ממי השנה שעברה, מכאן ואילך חיינ ממי השנה הבאה.

וכן בתורה, אור תורה וחיי תורה ד"א חיים. אומנם שניהם כאחד, וכל מי שיש בו אור תורה, אור תורה מחייהו, שנאמר: "כי טל אורך טלך"⁹.

ומעתה לאורות מרן הרב זצ"ל. הן אורות, הכל אצלו אור ממש, אור שמח בהיר, ניתן להשקפה ולהארה שיכלית.

6. ירושלמי ראש השנה א, ב.

7. ראש השנה כ ע"א.

8. חיות עליונה זו, שהיא מתגברת באדם, דעתו מתוספת עליו, ורוח חכמה ובינה שפוכה בו בשפע עז, בצער ובמכאוב, דעת ולב, ובקורת רוח של ידיעה והכרת אמת לאמיתה, לפתיחת מנעולי שערי החידות, הסגורים ומסוגרים, לבני תמותה, והוא הולך ומתעמק, נוקב ויורד עד התהום (מכיל"ק, "מגילת סתרים", כרך ג'). ובספר קול הנבואה (עמ' קכט) כתב מורנו: "העיקר הוא, שנוסף לאור המראה האידיאלי, הנראה, והצפוי, יש החיות העולמית האלהית, ממקור החיים, שהיא פנימית, נראית, הנקשבת והנשמעת, המעלה על אור המראה הנראה, ביחוד העליון. בראש עומד הכתוב, לעולם ה' דברך ניצב בשמים, שדברו הוא נפש וחיות הכל, והדיבור נשמע". ע"ע מבוא לאורות הקודש, מאת מורנו הרב המחבר זצ"ל; אורות הקודש, א, עמ' 19; אורות הקודש, ב, מערכת החיות העולמית; קול הנבואה, עמ' קכג, קכז-קכט.

9. [ישעיה כו, יט], עפ"י כתובות קיא ע"א.

שביבי אורות ט"ו בשבט

אבל עיקר תוכיותם ופנימיותם היא החיות האלוהית¹⁰ שחיים חיי תורה, וחיי עולם¹¹ אורות (אורות הקודש) וטללי אורות!
צריך, לחיות בהם, זה ניתן לתחושה פנימית, לחיות אישית נפשית רוחנית ונשמתית, חיה יחידה האור הוא הנושא, ותוכם החיות, החיים, ממקור א' חיים, חי עולמים.

ב. מעשר חרובין ופירות האילן

חמישה עשר בשבט — ראש השנה לאילן.
למאי נפקא מינה? למעשרות.

(פרק קמא דמס' ר"ה)

חשק נטיעת אילנות נובע מחפץ הטבת
הדורות הבאים, המובלט בתוקפו בעץ
החרוב.

(מגד ירחים, פתגמי החדשים
של מרן הראי"ה קוק זצ"ל)

המנהג בחו"ל לאכול מפירות ארץ ישראל בט"ו בשבט ביחוד חרובין. ואמרנו, דנקטו לישנא דגמרא¹², "אמר רבי יוחנן: נהגו העם בחרובין כרבי נחמיה". וקיימו כפשוטו של לשון, נהגו העם בחרובין.

לבאור הגמרא, "ת"ר: אילן, שחנט פירותיו קודם ט"ו בשבט מתעשר לשנה שעברה, אחר ט"ו בשבט מתעשר לשנה הבאה. אמר רבי נחמיה: בד"א באילן שעושה שתי בריכות בשנה. שתי בריכות ס"ד? אלא אימא כעין שתי בריכות, אבל אילן העושה בריכה אחת כגון דקלים וזיתים וחרובין אע"פ שחנטו פירותיהן קודם ט"ו בשבט מתעשרין לשנה הבאה¹³. וע"ז אמר רבי יוחנן: "נהגו

10. "זיו אור אלוקים, הממלא את העולמים כולם, מחיה ומרוה אותם מדשן נועם עליון של מקור החיים, הרי הוא נותן חיל בנשמות, במלאכים, ובכל יצור, לחוש את פנימיות תחושת החיים". (אורות הקודש-ב, "החיות האלוהית העולמית", עמ' שכט).
11. עפ"י "וחיי עולם נטע בתוכנו". וכן "מניחים חיי עולם ועוסקים בחיי שעה" (שבת י ע"א).
12. ראש השנה טו ע"א.
13. שם.

הרב דוד הכהן (הנזיר)

העם בחרובין כרבי נחמיה¹⁴. ובתוספות¹⁵, "לאו דווקא חרובין דהוא הדין, דקלים זיתים וכל אילנות העושות בריכה אחת בשנה".

ולא כן שיטת הרמב"ם, "החרובין, אעפ"י שחנטו פירותיהן קודם ט"ו בשבט, מתעשרין להבא, הואיל ומתעשרין מדברי סופרין¹⁶. ומוסיף¹⁷, יראה לי, שאין הדברים אמורים אלא בחרובי צלמונה וכיוצא בהן, שאין ראויין למאכל רובי האדם, והן הן שמתעשרים מד"ס. אבל שאר החרובין יראה לי, שהן כשאר הפירות האילן". ודעתו, שכל מעשרות פירות האילן הן מדאורייתא, חוץ משאין ראויין למאכל כמו חרובי צלמונה.

והיכן נזכרו חרובי צלמונה? מפורש בירושלמי¹⁸ "פרי העץ, לרבות כל פירות האילן, יכול שאני מרבה, חרובי שיטה וצלמונה, וחרובי גדירה, תלמוד לומר "מפרי העץ"¹⁹, ולא כל פירות האילן".

ועל זה סומך הרמב"ם, שכל פירות האילן דאורייתא חוץ מחרובי צלמונה וכיוצא בהן (שיטה, גדירה) שהן דרבנן. ומשום נהגו העם בחרובין, של צלמונה, שהן מדברי סופרים, כרבי נחמיה.

והראב"ד משיגו²⁰: "אין סברתו נכונה... אבל כל פירות האילן מדבריהם חוץ מתירוש ויצהר וכשארם בגמרא, אמינא לך אנא מעשר חרובין דרבנן, הוא הדין לכל פירות האילן, שהן מדרבנן".

והנה לעיל²¹, "תנא, ירק, דרבנן", ובתוספות²², משמע דשאר כל פירות דאורייתא. וכן משמע בירושלמי ריש מס' מעשרות — "פרי העץ לרבות כל פירות האילן יכול שאני מרבה חרובי שיטה וצלמונה, ת"ל "מפרי העץ".

ומסיימי, אבל אי אפשר לומר כן²³, והוא כשיטת הראב"ד.

14. שם.

15. שם, ד"ה נהגו בחרובין כרבי נחמיה.

16. רמב"ם הלכות מעשר שני ונטע רבעי, א, ג.

17. שם.

18. ירושלמי מעשרות א, א.

19. ויקרא כז, ל.

20. השגות הראב"ד, על הרמב"ם הלכות מעשר שני ונטע רבעי, א, ג.

21. ראש השנה יב ע"א.

22. שם ד"ה תנא דרבנן.

23. שם, שם דלקמן בפרקין (טו ע"א) אמרו: מעשר חרובין דרבנן, ובפרק כיצד מברכין (ברכות לו ע"א) מעשר צלף מדרבנן וכו'...

שביבי אורות ט"ו בשבט

והנה הברייתא, המובאה בירושלמי²⁴, היא מספרי²⁵ ראה פיסקה עה"כ "עשר תעשר"²⁶ ודריש מהכתוב " וכל מעשר הארץ מזרע הארץ"²⁷, "מפרי העץ"²⁸ פירות האילן וכו'...

וכל הברייתא מובאת גם בתורת כהנים²⁹, והרב מלבי"ם³⁰, מביא דעת שליטת, "הר"א ממיץ בס' יראים³¹, וסמ"ג³², דרק מעשר שני הוא דאורייתא". וכן בפירוש הראב"ד לתורת כהנים³³, "יכול שאני מרבה חרובי שקמה, צלמונה וחרובי גדירה..."

יש מי שאומר כי הזרעים ופירות האילן מעשרותם מן התורה אבל תרומתן אינה אלא מדרבנן, דכ' "ראשית דגנך ותירושך ויצהרדך"³⁴, אבל הירקות מעשרותם דרבנן... וי"א דקרא דדרשינן הכא לרבות זרעים פירות האילן אסמכתא בעלמא היא... והאי מזרע הארץ דגן, מפרי העץ תירוש ויצהר.

וכן בפירוש הר"ש משאנץ, לת"כ³⁵, ופירות האילן מעשרותיהן מן התורה כדכתיב "וכל מעשר הארץ". אבל תרומה שלהן מדרבנן דכ' "ראשית דגנך" אבל מעשר ירקות דרבנן. וי"מ, שגם זרעים ופירות אילן מעשרין מדרבנן בעלמא וכ"ו...

בס' יראים, אבל מעשר שני נוהג בשאר פירות אפילו בירקות, שבו ריבה הכתוב, בפ' ראה אנכי... מנין לרבות פירות? ת"ל "תבואת זרעך", מנין לרבות ירקות למעשר? ת"ל "כל מעשר הארץ האמור בסוף פ' בחקתי, והוא במעשר שני משתעי — והא דאמרינן בכ"מ דמעשר פירות דרבנן, הנהו במעשר ראשון תרומה גדולה ותרומת מעשר מיירי דכתיב בהו דגן תירוש ויצהר... כך נ"ל עד יורה לי צדק³⁶.

24. ירושלמי מעשרות א, א.

25. פרשת ראה יד, כב.

26. דברים יד, כב.

27. ויקרא כז, ל.

28. שם.

29. פרשת בחוקותי, פרק יב, ט.

30. המלבי"ם, התורה והמצוה על הספרא.

31. סי' קעג.

32. עשין קלו, קסא.

33. פירוש הראב"ד על הספרא, פרשת בחוקותי, פרק יב, ט. הוצאת ספרא, ירושלים.

34. דברים יח, ד.

35. פרשת בחוקותי, פרק יב, ט.

36. "ספר יראים", חבור נפלא על מצות התורה מאת הרב אדמו"ר רבינו אליעזר ממיץ זצ"ל אחד מבעלי התוספות ותלמיד רבינו יעקב תם זצ"ל. סימן קמז. דפוס ווילנא [תרנ"א].

הרב דוד הכהן (הנזיר)

והנה לי"א, דמעשר מפירות דאורייתא, ותרומתן דרבנן, נמצא זה לא כסדר תרומות, שקודם תרומה למעשר, שכן הלכה. ובפירות, אין קודם תרומה למעשר. ואיך יפרישו תרומה דרבנן לפני מעשר דאורייתא ונמצא כהן אוכל אינו מתוקן דאורייתא.

וכבר פלפלו בזה בס' תועפות ראם³⁷, על ספר יראים.³⁸

ג. מנהג ט"ו בשבט

על פי המנהג יש בו (ט"ו בשבט) איזה רושם של יום חגיגה, של התעוררות לתחיה ישובית באה"ק.

(הראי"ה קוק, אגרות ראייה, ב, עמ' סא).

במנהגי מהרי"ל, בט"ו בשבט אין אומרים תחינה אך במגנצא ובוורמיישא אומרים תחינה. ובהגהת מהרי"ל אומרים תחנון בט"ו באב וט"ו בשבט. ובמנהגי ר"י טירנא, בט"ו בשבט אין נופלים לילה ויום, כי הוא ר"ה לאילנות.³⁹

בטור, לא נזכר, רק בבית יוסף וכן המחבר⁴⁰, נהגו שלא ליפול על פניהם בט"ו באב ולא בט"ו בשבט וכ"ו...

ובמגן אברהם⁴¹, נוהגים האשכנזים להרבות במיני פירות של אילנות⁴², בשם "תיקון יששכר" והוא ספר העיבור, לר' יששכר ב"ר מרדכי סוסן.⁴³

37. מאת אברהם אבא בא"א מהו"ר אליהו שיף נ"י יליד מינסק דליטא. דפוס ווילנא. [תרנ"א].

38. סימן קמז, ס"ק ה.

39. וכן צבור שבקשו לגזור תענית בה"ב ופגע בתענית ט"ו בשבט התענית נדחה לשבת הבאה כדי שלא יגזרו תענית בט"ו בשבט שהוא ראש השנה לאילנות (שו"ע או"ח סימן תקעב, ג) ואפילו חתן ביום חופתו אינו צם בט"ו בשבט (משנה ברורה, סימן קלא, ס"ק לב).

40. שו"ע או"ח סי' קלא, ו.

41. שם ס"ק טו.

42. וכן נוהגים הספרדים. ("פרי עץ הדר" — סדר לימוד לט"ו בשבט, ירושלים תשי"ז). ובספר "שבט מוסר", פרק טז, בצוואת ר"א הגדול כתב: בני, הוי זהיר לברך על הפירות בט"ו בשבט, שמנהג ותיקין הוא.

43. ונקרא גם כן תיקון יששכר, אוצה"ס, קונשטנטינא שכד דף שלט.

